

Oponentka: Mgr. Blanka Szeghyová, PhD., Historický ústav SAV, v. v. i., Klemensova 19, 814 99 Bratislava

*Oddelenie pre vedeckovýskumnú činnosť a doktorandské štúdium
Filozofická fakulta UPJŠ
Šrobárova 2
040 59 Košice*

Oponentský posudok na habilitačnú prácu

Názov: Mesto - Predmestia - Chotár. Nové poznatky o historickej topografii Košíc v stredoveku

Autor: Mgr. Drahošlav Magdoško, PhD., Katedra histórie, Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach

Odbor: Slovenské dejiny

Oponentka: Mgr. Blanka Szeghyová, PhD., Historický ústav SAV, v. v. i., Bratislava

Predložená práca venovaná historickej topografii mesta Košice v stredoveku už vo svojom názve jasne vytyčuje tri hlavné okruhy danej problematiky: (vnútorné) mesto, vonkajšie predmestské ulice za hradbami a chotárne hranice mesta so stručným prehľadom mestských majetkov, poddanských dedín a mestečiek mesta. V skutočnosti v nej nájdeme aj detailný geograficko-historický kontext vzniku a počiatočného vývoja mesta i okolitého regiónu, pri ktorom autor zohľadňuje cestné, vodné a geografické pomery, ktoré nepochybne zohrávali dôležitú úlohu pri osídľovaní skúmanej, i akejkolvek inej lokality. Obširnejšie sa venuje aj výpočtu mestskej populácie v meste i na predmestí, okrem vlastných sumarizuje a komparuje i výpočty predchádzajúcich autorov. Autor prácu rozčlenil do siedmich kapitol, ktoré na seba logicky nadväzujú a okrem prehľadných tabuliek v piatej a šiestej kapitule jej súčasťou je aj 37 obrazových príloh (mapy, veduty, plány, autorove náčrty), ktoré okrem dokumentačného významu, predstavujú aj dôležitú vizualizačnú pomôcku. Topografia mesta je tu skúmaná dominantne v dvoch časových rovinách, prvá počiatočná v druhej polovici 13. storočia a druhá rozvinutejšia v období neskorého stredoveku, kde autor venuje pozornosť nielen uliciam, ale i jednotlivým komunálnym, kráľovským a cirkevným stavbám.

Už v prvej obligátnej kapitole o stave výskumu Drahošlav Magdoško preukazuje vynikajúci prehľad a erudíciu, keď nestranne zhodnocuje doterajší výskum, vyzdvihujúc ich význam a pozitíva a konštatujúc niektoré nedostatky, to všetko svojším štýlom, ktorý je charakteristický veľkorysťou a diplomaciou.

Namiesto tvrdej a miestami iste i zaslúženej kritiky svoje rozdielne závery formuluje miestami nekonfrontačne, napríklad formuláciou, že sa „takáto interpretácia javí nanajvýš odvážna.“ Pritom práca je do značnej miery postavená práve na konfrontácii starších historických výkladov, ktoré sa v mnohých záveroch a interpretáciách značne líšili. Cez prizmu svojich i cudzích novších výskumov ich prehodnocuje, miestami, kde je to argumentačne opodstatnené sa ich snaží zosúladiť, kde to možné nie je, ich vedecky nekompromisne dekonštruuje a staršie teórie bez dostatočného zdôvodnenia označuje za nepodložené, či preukázateľne mylné. Vzhľadom na skúmané obdobie a zvolenú tému autor uplatňuje interdisciplinárny prístup a všade tam, kde je to možné, konfrontuje interpretácie písomných prameňov a na nich postavené závery historikov s materiálnymi archeologickými dôkazmi a stavebno-historickými poznatkami. Archeologické zistenia považuje za arbitra správnosti interpretácií a domnienok starších historikov i svojich vlastných hypotéz.

Tam, kde archeologické výskumy chýbajú, Drahoslav Magdoško ponúka predbežne detailný rozbor historických prameňov. Nedá mi, aby som autorovu analýzu prameňov neoznačila za neveriteľne minucióznu, pretože takto sám často označoval tie práce a výsledky autorov, ktoré si vážil a vyzdvihoval. Všíma si aj tie najmenšie detaily, a aj zo zdanlivo nepatrného rozdielu v jednom písmene dokáže vydedukovať dve rôzne označované skutočnosti. Podobne nachádza aj drobné rozdiely v spôsobe zapisovania v daňových písomnostiach, a na rozdiel od starších záverov, že ide len o synonymické označenia, dešifroval z nich rôzne kategórie vlastníctva domov (dom, kde majiteľ býval; dom, ktorý len vlastnil, ale v ňom nebýval; či jeho ďalší novší dom). Na základe dôkladnej práce s prameňmi prichádza v mnohých prípadoch s novými zisteniami a závermi, či už sú to pramene, ktoré predchádzajúci bádatelia úplne prehliadli, neprešli dostatočne dôsledne, alebo chybné interpretovali.

Autor čitateľa od začiatku vťahuje do svojej analýzy a interpretácie rôznych prameňov, dôkazov a hypotéz, stávame sa tak súčasťou takmer až detektívneho pátrania pri rekonštrukcii počiatkov, lokácie a historickej topografie mesta Košice. Jasne formuluje svoje myšlienkové pochody, udáva dôvody, ktoré podporujú jeho tvrdenia a kvantifikuje pravdepodobnosť svojich záverov, od nepochybných, pravdepodobných až po tie len predpokladané, na miestach kde chýbajú akékoľvek historické či archeologické dôkazy. Pri vlastnej interpretácii sa autor snaží zohľadniť všetky relevantné faktory a vo svojich záveroch je opatrný, vyhýba sa prílišným špekuláciám. Ak už pri absencii dôkazov predsa len vysloví nejakú teóriu, podporí ju možnými racionálnymi zdôvodneniami, indíciami, alebo dobovými analógiami a konštatuje, že ich správnosť by v budúcnosti mohol osvetliť pokračujúci historický výskum a overiť archeologický prieskum.

Autorove precízne kriticko-analytické myslenie sa odzrkadľuje aj v jazyku a štylistike, ktorá je mimoriadne vecná, zrozumiteľná a exaktná. Len na jedinom mieste si autor dovoľil prejaviť svoje emócie výkričníkom, a to, keď popisuje novodobú stratu, pravdepodobne krádež archiválie – prídoštia – t. j.

vnútornej časti obalu súdnej knihy s notárskymi zápsmi/poznámkami. S takýmto rozhorčením sa ale akiste stotožní každý historik – archivár.

Draoslav Magdoško znovu potvrdil, že je majster minuciózneho historického výskumu, keď sa nespolieha na úsudky starších autorov, ale overuje si všetko metódou *ad fontes* a svojím kriticko-analytickým prístupom prichádza v mnohých prípadoch k novým poznatkom a interpretáciám. Hlavný prínos habilitačnej práce Draoslava Magdoška vidím v revízií a systematizácii doterajších poznatkov, ich konfrontácii s novšími archeologickými a stavebno-historickými poznatkami, čím vyvracia viaceré zaužívané omyly a rúca niektoré mýty staršej i súčasnej historiografie. Takto to sám v práci nikde neformuluje a len skromne v závere práce pripúšťa, že novším výskumom nepotvrdený a prekonaný starší diskurz „do istej miery vyplynul zo širšieho dobového trendu časti slovenskej historiografie, ktorá sa v tom čase snažila preukázať čo najväčší vklad pôvodného obyvateľstva pri zrode mestských komunít v 13. storočí.“

K habilitačnej práci nemám žiadne zásadné námietky, maximálne pár postrehov a odporúčaní. Rada by som sa viac dozvedela o genéze pomenovania ulíc a ich prekladov, najmä o uliciach Hnilná, Žabia, či *Platea furis*, o možnom súvisi s hygienickými zvyklosťami a odpadovým systémom, i keď chápem, že práca je svojim rozsahom už i tak úctyhodná. Na okraj nesprávneho prekladu *Krothen gass* Ondrejom R. Halagou ako Splaškovej ulice, ktorý ale sám uvádza len s otáznikom, by som mohla spomenúť trestný prípad z roku 1572, keď mali odsúdenci za trest odpratávať hnoj či výkaly z okolia tejto ulice. Je možné, že Halaga tento prípad poznal a preto mu táto asociácia napadla. Desať rokov predtým, v roku 1562 magistrát udelil podobný trest, ale lokalita nebola takto špecifická, uvádza sa všeobecne, že odsúdený mal odpratávať vo vnútri mesta i na predmestí.

Pri časti o výpočte populácie mi trochu chýbalo vysvetlenie metodiky použitých koeficientov a aspoň stručne osvetlenie, prečo je Bücherov koeficient, ktorý autor použil, v odbornej literatúre už dlhšiu dobu zaznávaný. Pri tomto konštatovaní nie je žiadna citácia ani jeho zdôvodnenie a autor ani neuvádza, či existujú v zahraničnej literatúre iné novšie koeficienty. Na s. 171 autor vyslovuje úsudok, že „novoveké domy boli už nepochybne väčšie, čo viedlo tiež k ich početnejšiemu osadenstvu.“ Domnievam sa, že to nemusí byť všeobecne platné, že takáto priama úmera nemusí platiť, pretože počet obyvateľov mohlo ovplyvniť viacero faktorov, ako sociálny status, chudoba, typ a lokalita obydli, atď. Nežili ľudia čím ďalej do minulosti tesnejšie, t. j., nebol počet obyvateľov k pomere obytnej plochy vyšší? Autor síce upozorňuje na absenciu rozdielu medzi nájomníkmi a podnájomníkmi v predchádzajúcich štatistikách i potrebu sa tomuto javu v budúcnosti podrobnejšie venovať, ale nenašla som v práci aspoň stručný pokus zdefinovať tento rozdiel.

V súvislosti s citovaním Spišskej či levočskej kroniky Gašpara Haina, by som chcela upozorniť na skutočnosť, že jeho otec, Mikuláš Hain pôsobil do roku 1637 v Košiciach, kde sa narodil aj samotný Hain a po ženskej línii bol potomkom levočského kronikára 16. storočia Daniela Türka, ktorý sa tiež narodil

v Košiciach, kde aj študoval a kde po návrate zo štúdií pôsobil v počiatočoch ako učiteľ. Denníky si okrem Daniela Türka viedli aj ďalší predkovia Mikuláša Haina, menovite jeho otec Mikuláš a dedo Gašpar Cramer. Vďaka ich rodinnej tradícii, vzdelaniu, prominentnému postaveniu a funkciám v mestskej samospráve, prístupu k archiváliám a väzbám na Košice ich zápisy nepochybne najlepšie odzrkadľovali dobové povedomie (i keď nie nevyhnutne správne a presné) o dávnejších udalostiach. Na záver jedna menšia otázka. V košickej súdnej knihe z druhej polovice 16. storočia sa v roku 1568 spomína zničenie oltárov v malom kostole *in templo minori*, ktorý Vojtech Wick stotožnil s kaplnkou sv. Michala. Označujú ju takto aj skoršie stredoveké pramene?

Predkladaná práca spĺňa všetky nároky kladené na habilitačné práce a uchádzač Mgr. Drahoslav Magdoško, PhD. má všetky osobnostné, vedecké a nepochybne i pedagogické predpoklady vyžadované od budúcich docentov. Odporúčam bez akýchkoľvek výhrad prijať túto prácu k obhajobe pred vedeckou radou a priznať Mgr. Drahoslavovi Magdoškovi, PhD. vedecko-pedagogický titul docent v odbore Slovenské dejiny.

V Čerčanoch, 1. apríla 2025

Mgr. Blanka Szeghyová, PhD.